

Bogdana M. Stjepanović*

Pregledni naučni rad
UDK: 347.627.2:341.96
doi: 10.5937/spz63-20534

REGULISANJE MEĐUNARODNOG RAZVODA BRAKA I UREDBA RIM III – EFEKAT NA POZITIVNO PORODIČNO ZAKONODAVSTVO**

Sažetak

Institut razvoda braka danas poznaju sva evropska zakonodavstva. Propisi kojima se uređuje materija razvoda braka razlikuju se od države do države. Razvoj slobodnog tržišta i slobodnije kretanje lica na nivou Evropske unije uticali su na učestalije zaključivanje brakova između državljana različitih zemalja, što je istovremeno dovelo i do povećanja broja sporova koji su pokretani kao posledica prestanka braka. Porast brakorazvodnih sporova i veliki broj poteškoća povezanih sa tim sporovima uticali su na povećanje interesovanja evropskog zakonodavca za regulisanje bračne materije na nivou Evropske unije. Brojne aktivnosti Evropske unije se u poslednje vreme usmeravaju na harmonizaciju i unifikaciju pravila koja se odnose na oblast razvoda braka. Kako se unifikacija materijalnoopravnih pravila razvoda braka pokazala veoma složenom, evropski zakonodavac je svoju pažnju usmerio na unifikaciju kolizionopravnih pravila.

U radu je analizirana Uredba Rim III, koja je doneta sa ciljem ujednačavanja kolizionopravnih normi vezanih za brakorazvodno pravo, uz kratak osvrt na Uredbu Brisel II bis koja procesnoppravno reguliše bračnu oblast i primenjuje se uporedo sa Uredbom Rim III.

Cilj rada jeste da da kratak pregled najvažnijih odredaba Uredbe Rim III, da utvrdi kakav i koliki je njen doprinos unifikaciji međunarodnih pravila u ovoj oblasti, da analizira usklađenost kolizionog prava Srbije u oblasti razvoda braka sa rešenjima koja su predložena u Uredbi Rim III i da utvrdi kakav bi efekat na naše zakonodavstvo imalo usvajanje ove uredbe.

Ključne reči: *razvod braka, kolizione norme, unifikacija, Uredba Brisel II bis, Uredba Rim III.*

* Master prava, istraživač pripravnik u Institutu za uporedno pravo u Beogradu, e-mail: bogdanastjepanovic@gmail.com

** Ovaj rad je nastao kao rezultat rada na projektu „Srpsko i evropsko pravo – upoređivanje i usaglašavanje“ (ev. br. 179031) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

1. Uvod

Razvod braka je pravni način prestanka punovažnog braka za života bračnih drugova, na osnovu odluke nadležnog suda, iz uzroka i na način određen zakonom (Panov, 2012, p. 119). Danas sva evropska nacionalna zakonodavstva poznaju institut razvoda braka, ali se propisi koji uređuju ovaj institut međusobno razlikuju. Raznolikost nacionalnih kolizionih normi ukazuje na značaj donošenja i sprovođenja međunarodnog akta koji bi ova pravila unifikovao. Takav akt je Uredba Evropskog parlamenta i Saveta o primeni poboljšane saradnje u oblasti prava koje se primenjuje na razvod i pravno razdvajanje br. 1259/2010 od 20. decembra 2010. godine (dalje: Uredba Rim III).¹

Evropska unija je prvobitno bila usredsređena na obezbeđivanje ekonomskih sloboda, a ne na regulisanje privatnog prava.² Kroz podsticanje slobodnog tržišta i osiguranje slobodnog protoka ljudi podstaknuto je zasnivanje porodica između državljana različitih država, što je istovremeno dovelo i do povećanja broja sporova koji su pokretani kao posledica prestanka takvih porodičnih zajednica (Boele-Woelki, 2003). Porast bračnih sporova i veliki broj poteškoća povezanih sa takvim sporovima uticali su na povećanje interesovanja Evropske unije za regulisanje ove materije (Alinčić *et al.*, 2007). Kako je materijalno pravo vezano za razvod braka u državama članicama neusklađeno i teško je reći kada će i da li će uspeti da se postigne unifikacija ove materije na međunarodnom nivou, ostaje da se ublaži ta neusklađenost donošenjem jedinstvenih kolizionopravnih pravila kojima će se smanjiti zakonska nesigurnost, nepredvidljivost i nepravičnost koja može da nastane u slučaju nepostojanja unifikovane kolizionopravne materije.

Unifikacija zakonodavstava zemalja članica u pogledu međunarodnog porodičnog prava počinje donošenjem Konvencije Brisel II o nadležnosti i priznanju i izvršenju odluka u bračnim predmetima iz 1998. godine. Za njom su sledile: Uredba Saveta (EZ) br. 1347/2000 o nadležnosti i priznanju i izvršenju odluka u bračnim predmetima i predmetima koji se odnose na roditeljsku odgovornost za zajedničku decu – Uredba Brisel II, ubrzo zamenjena Uredbom Evropskog parlamenta i Saveta br. 2201/2003 o nadležnostima i priznanjima i izvršenjima presuda u bračnim stvarima i stvarima roditeljske odgovornosti – Uredba Brisel II *bis*. Proces unifikacije normi međunarodnog privatnog prava kojima se reguliše materija razvoda braka, za zemlje koje su pristupile ovom aktu, okončan je donošenjem 2010. godine Uredbe Evropskog parlamenta i Saveta o primeni poboljšane saradnje u oblasti prava koje se primenjuje na razvod i pravno razdvajanje – Uredba Rim III.

U radu ćemo posebno analizirati Uredbu Rim III, koja sadrži kolizionopravne norme kojima se unifikuje koliziono brakorazvodno pravo, uz kratak osvrt na Uredbu Brisel II *bis* koja procesnopravno reguliše ovu pravnu oblast i koja se primenjuje uporedo sa Uredbom Rim III. Pokušaćemo da utvrdimo šta je evropski zakonodavac postigao donošenjem Uredbe Rim III; nastojaćemo da damo odgovor na pitanje o usklađenosti

¹ Pravno razdvajanje predstavlja prestanak zajednice života.

² Koncept državljanstva EU uveden je Ugovorom o Evropskoj uniji (Ugovorom iz Maastrichta), iz 1993. godine, a njegovi obrisi dalje su uređeni Ugovorom iz Amsterdama (1997) i Ugovorom iz Lisabona (2007). I drugi akti prepoznaju značaj ovog instituta, poput Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Povelje o osnovnim pravima EU i Ugovora o funkcionisanju Evropske unije. V. više na <https://europa.rs/images/publikacije/44-Drzavljanstvo-EU.pdf>.

pozitivnog porodičnog zakonodavstva sa odredbama Uredbe Rim III i da predočimo moguće posledice usvajanja Uredbe na našem tlu.

2. Uredba Brisel II bis

Uredba Brisel II je predstavljala prvi pravni akt kojim se na nivou Evropske unije regulišu bračni odnosi³ (Perin Tomić, 2007, p. 854). Stupanjem na snagu ovog akta popunjene su praznine koje su u pogledu porodičnog prava postojale u Konvenciji Brisel II.⁴ Uredba propisuje pravila o međunarodnoj nadležnosti sudova država članica u bračnim stvarima (razvod, poništenje braka) i stvarima roditeljske odgovornosti.⁵ Ova uredba navodi okolnosti u kojima država uživa nadležnost u pogledu razvoda braka i sa razvodom povezanih imovinskih pitanja, ali ona ne pruža osnovu za odlučivanje u slučaju sukoba nadležnosti; predviđa da će sud zemlje u kojoj je prvi put pokrenut postupak za razvod braka imati prednost, a da svaka druga zemlja mora odbiti nadležnost u korist zemlje u kojoj je sudski postupak prvo pokrenut.

Iako Brisel II određuje koje države članice mogu imati nadležnost, ona se ne bavi pitanjem merodavnog zakona. Pored toga, ova uredba utvrđuje da se sud smatra konačno određenim nakon podnošenja zahteva za razvod. Ova odredba može povećati rizik od žurbe da se predstavka podnese pred određenim sudom (*rush to the court*) i *forum shopping*. Pitanja koja su ostala neregulisana donošenjem ove uredbe zahtevala su dalji rad na harmonizaciji komunitarnog zakonodavstva. Uredba Brisel II je zamenjena Uredbom Brisel II bis.

Uredba Brisel II bis doneta je 2003. a stupila je na snagu 2005. godine.⁶ Odredbe ove uredbe koje se odnose na bračne stvari preuzete su iz Uredbe Brisel II gotovo bez ikakvih izmena, uz proširenje članova koji se odnose na roditeljsku odgovornost, dok su

³ Usvajanjem Ugovora iz Amsterdama i iz Nice došlo je do suštinske promene u evropskom međunarodnom privatnom pravu. Ovim ugovorima je predviđeno da privatnopravni odnosi sa međunarodnim elementom ubuduće budu regulisani aktima Evropske unije, a ne međunarodnim ugovorima koji moraju proći postupak ratifikacije od strane država članica, što doprinosi njihovom boljem regulisanju (Duraković, 2016, p. 2). Amsterdamskim ugovorom se pravosudna saradnja između zemalja članica određuje kao jedna od zajedničkih politika Evropske unije koja se nadozvezuje na slobodno kretanje ljudi.

Stupanjem na snagu Ugovora iz Amsterdama dolazi do premeštanja pravosudne saradnje u građanskim stvarima iz tzv. trećeg stuba, dakle međuvladine saradnje, u tzv. prvi stub koji čine zajedničke politike. Posledica toga jeste da je to područje postalo deo prava Evropske unije koje se uređuje evropskim sekundarnim pravom, a ne međunarodnim ugovorima kao do tada (Šimović & Čurić, 2015). Na taj način se ovo područje uređuje sekundarnim evropskim pravom. Prelazak iz trećeg u prvi stub značio je da je umesto konvencija, za čije donošenje je bila potrebna ratifikacija država članica, sada dovoljan akt Veća Evropske unije. Veće Evrope je ubrzo nakon usvajanja Amsterdamskog ugovora iskoristilo svoju novu nadležnost i Konvenciju Brisel II zamenilo Uredbom Brisel II.

⁴ Više o Konvenciji Brisel II v. u: Šimović & Čurić, 2015, p. 167.

⁵ U Preambuli Uredbe navodi se da je pravilno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta cilj zbog kojega treba osigurati saradnju u građanskim stvarima te bolju i jednostavniju slobodu kretanja odluka u porodičnim predmetima i u predmetima o roditeljskoj odgovornosti.

⁶ Za Uredbu se koristi skraćenica „Brisel“ jer je njena preteča Brisel II Konvencija 1998. godine. Skraćenica Brisel simbolizuje da je reč o procesnim pravilima za građanska i trgovačka pitanja. (Brisel I, koji sadrži procesna pravila za građanska i trgovinska pitanja, dopunjen je Briselom II, za bračna pitanja, a kasnije je izmenjen Uredbom Brisel II bis).

pravila o nadležnosti u pogledu razvoda braka u suštini ostala ista. Uredbom su propisana pravila o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u građanskim stvarima koje se odnose na развод, pravno razdvajanje i poništaj braka. Njom nisu obuhvaćena pitanja kao što su razlozi razvoda ili merodavno pravo u slučaju razvoda (v. Uredbu Rim III), kao ni sporedna pitanja kao što su obaveza izdržavanja (v. Uredbu Saveta (EZ) br. 4/2009, p. 1), posledice braka na imovinska pitanja (v. Predlog Uredbe Veća o nadležnosti, merodavnom pravu, priznavanju i izvršenju odluka u stvarima bračnoimovinskih režima; COM (2011) 126) i pitanja nasleđivanja (v. Uredbu (EU) br. 650/2012 Evropskog parlamenta i Saveta, p. 107).

Pravilima o nadležnosti iz čl. 3 utvrđuje se u kojoj su državi članici sudovi nadležni, ali se ne određuje koji je sud nadležan unutar države. Nadležnost suda za bračne sporove utvrđuje se u skladu sa nacionalnim pravom svake države članice. Usled nedovoljno prilagodljivih kriterijuma za zasnivanje međunarodne nadležnosti, podstaknut je *forum shopping* i rizik od žurbe da se predstavka podnese pred određenim sudom. Kako u Uredbi Brisel II *bis* nisu predviđene odredbe kojima bi se štitila slabija strana u sporu⁷, Uredba pogoduje finansijski jačoj strani.

Jedan od osnovnih nedostataka Uredbe Brisel II *bis* je kriterijum za zasnivanje međunarodne nadležnosti u bračnim predmetima. Umesto klasičnog pristupa problemu nadležnosti (propisivanja kriterijuma za zasnivanje opšte međunarodne nadležnosti te odstupanja od nje u vidu posebne međunarodne nadležnosti), u Uredbi Brisel II *bis* se navodi sedam različitih kriterijuma za zasnivanje nadležnosti.⁸ Kriterijumi su postavljeni alternativno (zahtevaju stvarnu vezu između stranaka i suda države članice pred kojim pokreću postupak) i imaju karakter isključivosti (bračni drug koji ima uobičajeno boravište u državi članici ili je državljanin države članice može biti tužen u drugoj državi članici isključivo na temelju odredaba čl. 3 Uredbe Brisel II *bis*). Takođe, Uredbom nije predviđena mogućnost prorogacije nadležnosti u vezi sa razvodom braka. Ovako postavljeni kriterijumi za zasnivanje međunarodne nadležnosti mogu u nekim slučajevima voditi nadležnosti samo jedne od alternativno nabrojanih jurisdikcija. Još jedan propust Uredbe Brisel II *bis* jeste posledica odredbe prema kojoj se nadležnost zasniva pred onim sudom pred kojim se prvo pokrene postupak. Ovakva odredba otvara prostor za zloupotrebe.

Nabrojane nedostatke je bilo neophodno otkloniti i to je pokušano donošenjem Predloga Uredbe Rim III⁹ kojom je trebalo da se otklone nedostaci Uredbe Brisel II *bis* i da se harmonizuju odredbe o merodavnom pravu u bračnim predmetima.

⁷ Slabijom stranom u sporu smatramo lica koja su finansijski slabija.

⁸ Kao kriterijumi za zasnivanje nadležnosti navode se: a) uobičajeno boravište bračnih partnera ili b) poslednje uobičajeno boravište bračnih partnera, ako jedan od njih i dalje ima isto boravište ili c) u slučaju zajedničkog predloga za pokretanje postupka, uobičajeno boravište bilo kog od bračnih partnera, d) uobičajeno boravište tuženika ili e) uobičajeno boravište stranke koja pokreće postupak, ako su on ili ona tamo imali boravište najmanje godinu dana pre pokretanja postupka ili f) uobičajeno boravište stranke koja pokreće postupak, ako su on ili ona tamo imali boravište najmanje šest meseci pre pokretanja postupka, a on ili ona državljanin su države članice o kojoj je reč ili gde oboje imaju državljanstvo.

⁹ Prema tekstu Predloga “The overall objective of this Proposal is to provide a clear and comprehensive legal framework in matrimonial matters in the European Union and ensure adequate solutions to the citizens in terms of legal certainty, predictability, flexibility and access to court” (European Commission, Proposal, 2011, 12, p. 3),

3. Donošenje Uredbe Rim III

Godine 2006. Evropska komisija je objavila Predlog uredbe Veća kojom se menja Uredba Brisel II *bis* u odnosu na nadležnost uz uvođenje odredaba koje se odnose na merodavno pravo u bračnim predmetima (Predlog Uredbe Rim III). Komisija je smatrala da nepostojanje unificiranih kolizijskih pravila u materiji razvoda braka, uprkos harmonizovanim pravilima o nadležnosti i priznanju i izvršenju, „može prouzrokovati brojne probleme“ te da predložena uredba može rešiti te probleme. Savet Evropske unije je na sastanku u Luksemburgu 2008. godine zaključio da postoji nedostatak jednoglasnosti i da uredba ne može biti doneta po uobičajenom postupku (Council of the European Union, 2008, p. 3). Kako je postalo izvesno da nameravanu saradnju svih država članica neće biti moguće postići, grupa zemalja je na sastanku najavila da će zatražiti pokretanje tzv. mehanizma pojačane saradnje.¹⁰ Ovaj predlog je izazvao burne reakcije zbog kontroverznosti samog mehanizma, koji u sebi nosi i dobru i lošu stranu. Dobra strana je ta što se njegovom primenom sprečavaju situacije u kojima je „predlog“ blokiran vetom jedne ili više država članica. Uprkos tome što se ovim mehanizmom izbegava paraliza, otvara se mogućnost kreiranja različitih normativnih režima unutar Unije. Bez obzira na oprečne stavove o upotrebi navedenog mehanizma, Predlog je usvojen i mehanizam pojačane saradnje je upotrebljen. Uredba Rim III stupila je na snagu 2010. godine.

4. Osnovne odredbe Uredbe Rim III

Uredba se primenjuje na razvod i pravno razdvajanje u situacijama koje uključuju sukob zakona (čl. 1). Da bi se primenila Uredba, moraju biti ispunjena dva uslova. Prvo, konflikt se mora odnositi ili na razvod, kojim prestaje brak, ili na pravno razdvajanje, kojim se uklanja obaveza kohabitacije bez prestanka braka. Drugo, Uredba se primenjuje samo ako razvod ili pravno razdvajanje ima prekogranične aspekte.

4.1. Polje primene i zabrana renvoi

Zakon koji je određen Uredbom primenjuje se bez obzira na to da li je to pravo države članice Evropske unije (čl. 4). Ovako postavljena odredba je pokazatelj da evropski zakonodavac nije išao za tim da ograniči ili uslovi bračne drugove određenom jurisdikcijom ili nekom određenom grupom jurisdikcija, već da ustanovi jedinstvena pravila putem kojih će se odrediti merodavno pravo, i to svaki put na određeni način, utvrđenim postupkom, ili u slučaju da su bračni drugovi postigli saglasnost o merodavnom pravu za razvod braka, onda uz potpuno poštovanje njihove autonomije volje i odabranog prava.

¹⁰ U Glavi VII Ugovora o Evropskoj uniji reguliše se mehanizam pojačane saradnje (čl. 43 i 45, opšti okvir navedenog mehanizma) te čl. 11–11a Ugovora o osnivanju Evropske zajednice (posebne odredbe za područja obuhvaćena tim ugovorom). Mehanizam pojačane saradnje omogućuje grupi od osam ili više država članica EU da usvaja zakonodavstvo na temelju predloga koje je donela Komisija. Više o samom mehanizmu v. u: Medić, 2012.

U skladu sa opšteprihvaćenim pravilom međunarodnog privatnog prava, u čl. 11 se predviđa isključivanje *renvoi* (fr. *renvoi* - uzvraćanje), odnosno kada se Uredbom predviđa primena prava određene države, primenjuje se pravo koje je na snazi u toj državi, osim njenih pravila o međunarodnom privatnom pravu.

4.2. Izbor merodavnog prava

Autonomija volje je načelo koje je široko prihvaćeno u privatnom pravu, ali ne i u međunarodnom privatnom pravu. Uvažavajući autonomiju volje bračnih drugova i dozvoljavajući sporazum o merodavnom pravu za razvod braka (čl. 5), Uredba Rim III čini značajan iskorak u oblasti međunarodnog privatnog prava. Iako Uredba dopušta sporazum o određenju merodavnog prava za razvod braka i za pravno razdvajanje između bračnih drugova, ona postavlja određena ograničenja slobodi volje. Za punovažnost sporazuma potrebno je da se ispune određeni uslovi, odnosno da je reč o jednom od sledećih prava: pravo države u kojoj bračni drugovi imaju uobičajeno boravište u trenutku zaključenja sporazuma; pravo države u kojoj su bračni drugovi imali poslednje uobičajeno boravište, ali ako u vreme zaključenja sporazuma jedno od njih i dalje ima uobičajeno boravište u tom mestu; pravo određeno po državljanstvu jednog od bračnih drugova u vreme zaključenja sporazuma i pravo *forumi*. Bez obzira na navedena ograničenja, smatramo da je iskorak koji je učinjen dopuštanjem određene autonomije volje stranama u sporu značajan napredak u daljem razvoju međunarodnog privatnog prava i da su date nove smernice u njegovom razvoju.

Kada je reč o momentu do kog se može zaključiti ili modifikovati sporazum bračnih drugova, Uredbom se propisuje da je to moguće u bilo kom trenutku, ali najkasnije do momenta pokretanja postupka pred sudom. Ovakvo rešenje smatramo pravilnim zbog obezbeđivanja pravne sigurnosti za sve strane u sporu.

Odredba koja je odvrtila određene zemlje od usvajanja Uredbe jeste ona kojom se propisuje da u slučaju da zakon *forumi* tako propisuje, bračni drugovi mogu ugovoriti pravo koje se primenjuje pred sudom u toku postupka. Zemlje koje u ovoj oblasti primenjuju lokalni zakon odbile su da pristupe Uredbi.

Kako samo sudovi u zemlji u kojoj deca supružnika imaju svoje uobičajeno boravište imaju opštu nadležnost da odlučuju o roditeljskoj odgovornosti i ugovorima između dece i roditelja nerezidenta, ako supružnici žele da sud odlučuje o svim posledicama razvoda, pa i o pitanjima vezanim za zajedničku decu, moraju birati sud gde zajednička deca imaju uobičajeno boravište. Ovo je još jedno od ograničenja koje faktički sužava autonomiju volja bračnih drugova, ali mišljenja smo da je ovo ograničenje pravilno određeno jer je potrebno posebno zaštititi decu u postupku i kogentnom normom osigurati njihov najbolji interes i sigurnost.¹¹

Iako deluje da čl. 5 daje bračnim drugovima brojne mogućnosti, detaljnijom analizom odredaba Uredbe uviđamo da to baš i nije tako. Kada uzmemo u obzir sva ograničenja koja Uredba postavlja autonomiji volja bračnih drugova, vidimo da bračni

¹¹ Više o međunarodnoj regulativi zaštite dece v. u: Čović, 2017, pp. 14-22.

drugovi mogu izabrati samo pravni sistem sa kojim imaju blisku vezu. Bračni drugovi su u bliskoj vezi sa određenim pravnim sistemom samo ako su državljani ili imaju (poslednje) uobičajeno boravište u zemlji čiji zakon biraju. Ono što donekle ipak proširuje broj jurisdikcija jeste činjenica da bliska veza ne mora da se odnosi na oba supružnika. Takođe, državljanstvo jednog supružnika je dovoljno da se izrazi veza između izabranog zakona o razvodu i supružnika.

4.3. Pravo koje se primenjuje u odsustvu odabranog prava

U slučaju kada bračni drugovi ne postignu saglasnost i ne odaberu neko od prava predviđenih u čl. 5, Uredba predviđa pravilo od četiri koraka putem koga sud određuje merodavno pravo. Primarno se primenjuje pravo države u kojoj supružnici imaju uobičajeno boravište u vreme pokretanja postupka pred sudom; ili ako je to nemoguće, dolazi do primene prava države u kojoj su supružnici imali poslednje zajedničko uobičajeno boravište, ali pod uslovom da se period boravka bračnih drugova nije završio pre više od godinu dana od dana kada je pokrenut postupak pred sudom, odnosno ako jedan od bračnih drugova još živi na tom mestu u vreme kada je pokrenut postupak pred sudom; ili ako to nije slučaj, po pravu države čiji su državljani oba bračna druga u vreme pokretanja postupka pred sudom, a ako ni tim kriterijumom nije moguće doći do relevantnog prava, onda se primenjuje pravo države u kojoj je pokrenut postupak pred sudom.

U svakom slučaju pravo koje će se primeniti na razvod braka i pravno razdvajanje mora imati određenu vezu sa državom čiji su državljani bračni drugovi ili u kojoj imaju uobičajeno boravište. Na ovakav zaključak nas navode rešenja predviđena u čl. 5 Uredbe.

5. Uticaj Uredbe Rim III na međunarodno privatno pravo

Donošenje Uredbe Rim III nije uticalo na važenje međunarodnih konvencija čije su potpisnice jedna ili više država članica, ne dovodeći u pitanje obaveze država članica saugovornica u skladu sa čl. 351 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, u trenutku donošenja Uredbe ili donošenja odluke u skladu s drugom ili trećom podtačkom čl. 331 st. 1 (čl. 19). Uredba ima prednost između država članica ugovornica u odnosu na konvencije zaključene isključivo između dve ili više država potpisnica, ako se te konvencije odnose na pitanja uređena ovom uredbom (čl. 19, st. 2).

Uredba Rim III izvršila je značajan uticaj na međunarodno privatno pravo. Ovom uredbom su države članice Evropske unije iskoristile mehanizam pojačane saradnje u oblasti pravosudne saradnje u građanskim predmetima kako bi postigle sporazum o jedinstvenim pravilima u oblasti određivanja merodavnog prava. Donošenjem Uredbe Rim III unifikovane su kolizione norme o razvodu i pravnom razdvajanju. Iako Uredba Rim III nije prihvaćena od strane svih zemalja članica, njenim donošenjem je učinjen veliki iskorak ka daljoj unifikaciji kolizionopravne materije na nivou Evropske unije. Kako je harmonizacija materijalno-pravnih odredaba porodičnih zakona zemalja članica

Evropske unije i dalje otvoreno pitanje sa neizvesnim ishodom, a možda i nedostižnim ciljem, ujednačavanjem kolizionih normi o razvodu i pravnom razdvajanju učinjen je važan korak u izgradnji evropskog međunarodnog privatnog prava i jačanju evropskog pravnog prostora.

Usvajanjem Uredbe Rim III supružnicima je priznata autonomija volje prilikom izbora merodavnog prava za razvod braka, ograničen je prostor za zloupotrebe (*forum shopping* i „*rush to the court*“), a takođe je obezbeđena i zaštita slabije strane.¹²

6. Uticaj Uredbe Rim III na pozitivno pravo Srbije

Zakon o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja (dalje: Zakon o MPP) reguliše sukob zakona kod razvoda braka sa elementom inostranosti (Zakon o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja, 1982). Pored razvoda, Zakon o MPP reguliše i druge institute vezane za brak i porodicu, ali ne reguliše institut pravnog razdvajanja (Čolović, 2011, p. 40). Rešenja Zakona o MPP nisu harmonizovana sa pozitivnim komunitarnim propisima i tendencijama, što je navelo zakonodavca da sačini novi zakon kojim bi se Srbija približila evropskom međunarodnom pravnom poretku, a građanima obezbedila veća pravna sigurnost i izvesnost.

Međunarodno privatno pravo Evropske unije spada u tekovine komunitarnog prava (*acquis communautaire*). Uredbe koje ulaze u njegov sastav se neposredno i direktno primenjuju u svim zemljama članicama. Uzimajući u obzir razvoj zakonodavstva EU u oblasti privatnog prava i nova rešenja koja su iz tog razvoja proizašla, načinjen je Nacrt novog Zakona o međunarodnom privatnom pravu (2014). Prilikom izrade Nacrta, naročito se vodilo računa o uredbama koje predviđaju univerzalnu primenu kolizionih normi (kolizionih normi koje se primenjuju nezavisno od toga da li je merodavno pravo Evropske unije ili neke treće države). Reč je o materiji određivanja merodavnog prava za ugovorne obaveze, zatim za vanugovorne obaveze, za razvod braka i za izdržavanje (Nacrt novog Zakona o međunarodnom privatnom pravu, 2014). Ideja donošenja Zakona o međunarodnom privatnom pravu koji će biti usklađen sa međunarodnim privatnim pravom Evropske unije bila je da naši organi već sada, pre nego što Srbija pristupi Evropskoj uniji, primenjuju istovetna rešenja sa onima koja predviđa Unija, a koja bi, s obzirom na to da je reč o uredbi, svakako bila direktno primenjiva u našem pravu nakon pristupanja Uniji.

Nacrtom Zakona o međunarodnom privatnom pravu preuzeta su rešenja sadržana u uredbi Rim III. Supružnicima je priznata autonomija volje u izboru merodavnog prava. Naime, članom 90. Nacrta navedenog zakona predviđaju se prava koja supružnici mogu izabrati prilikom zaključenja sporazuma o izboru merodavnog prava za razvod braka. Ovaj član u potpunosti odgovara čl. 5 Uredbe Rim III. Takođe, čl. 93 Nacrta koji se odnosi na izbor merodavnog prava u slučaju nesaglasnosti supružnika oko merodavnog prava je u saglasnosti sa čl. 8 Uredbe Rim III. Nacrt je usvojio pojam *uobičajenog boravišta* i time zamenio dosadašnji pojam *prebivališta*. Ovakva promena koncepta odraz je sve većeg

¹² S obzirom na to da je reč o regionalno ograničenom rešenju, neki autori smatraju da je podsticaj za *forum shopping* u odnosu na države članice koje nisu potpisnice i treće države postao još veći (v. kod: Medić, 2012).

međudržavnog kretanja stanovništva i potrebe da se statični pojam *prebivališta* zameni dinamičnijim pojmom *uobičajenog boravišta*. Nacrtom je izvršena delimična unifikacija i harmonizacija međunarodnog privatnog prava Republike Srbije sa međunarodnim privatnim pravom Evropske unije.

Donošenjem novog Zakona o međunarodnom privatnom pravu Srbija će se pridružiti grupi modernih komunitarnih zakonodavstava i time svojim građanima obezbediti veću pravnu izvesnost, sigurnost i pravičnost u mogućim postupcima sa međunarodnim elementom.

7. Zaključak

Sve veće kretanje ljudi unutar Evropske unije dovelo je do povećanog broja brakova sklopljenih između državljana različitih zemalja, a samim tim i do prestanka takvih brakova. Neujednačena nacionalna kolizionopravna rešenja i odsustvo međunarodne regulative koja reguliše razvod braka sa međunarodnim elementom vodila je pravnoj nesigurnosti i nepravičnim rešenjima za državljane zemalja članica. Da bi otklonio pravnu neizvesnost, nesigurnost i nepravičnost, evropski zakonodavac je pristupio donošenju akata kojima se uređuje ova oblast. Dva najvažnija i danas važeća akta su Uredba Brisel II *bis* kojom se uređuju pravila o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u građanskim stvarima koje se odnose na razvod, pravno razdvajanje i poništaj braka i Uredba Rim III kojom se reguliše pitanje merodavnog prava za razvod braka. Ove dve uredbe se međusobno dopunjuju i uporedo primenjuju.

Godine 2006. Evropska komisija je objavila Predlog uredbe Veća kojom se menja Uredba Brisel II *bis* u odnosu na nadležnost uz uvođenje odredaba koje se odnose na merodavno pravo u bračnim predmetima (Predlog Uredbe Rim III). Komisija je smatrala da nepostojanje unifikovanih kolizijskih pravila u materiji razvoda braka, uprkos harmonizovanim pravilima o nadležnosti i priznanju i izvršenju, „može prouzrokovati brojne probleme” te da predložena uredba može rešiti te probleme. Predlog nije naišao na odobrenje svih zemalja članica, te je za usvajanje Uredbe korišćen postupak pojačane saradnje. Usvajanje Uredbe postupkom pojačane saradnje izazvalo je oprečne reakcije na nivou Unije zbog kontroverznosti samog mehanizma. Dobra strana ovog mehanizma jeste što sprečava neku zemlju ili grupu zemalja da vetom opstruišu donošenje nekog akta, dok s druge strane razdvajanje unutar same Unije i donošenje različitih akata od strane nekih zemalja ne vodi cilju zbog kog je Unija i osnovana.

Uredba Rim III predstavlja važan međunarodni akt kojim je izvršena unifikacija pravila o razvodu i pravnom razdvajanju. Ovom uredbom je stvoren jasan i sveobuhvatan pravni okvir u bračnim stvarima (Čolović, 2011) u Evropskoj uniji i osigurana veća pravna sigurnost, predvidljivosti i pravičnost za građane zemalja potpisnica Uredbe.

Omogućavanje supružnicima slobode izbora merodavnog prava u statusnoj materiji, te otklanjanje nedostataka ranijih akata koji su rešenjima podsticala *rush to the court* i *forum shopping* predstavlja značajan iskorak u međunarodnom privatnom pravu gde autonomija stranaka načelno nije bila zastupljena.

Uredba Rim III, te postupak njenog donošenja, bitan su indikator sudbine unifikacije materijalnog evropskog porodičnog zakonodavstva. Iako je ovde reč o kolizionopravnom ujednačavanju, jasno je da u Evropskoj uniji još postoji veliki otpor ideji dopuštanja zadiranja Evropske unije u nadležnost država da uređuju porodičnopravne odnose.

Što se tiče Republike Srbije, postavlja se pitanje da li bi usvajanje Uredbe Rim III odgovalo društvenopravnom stanju u državi. Usvajanjem ove uredbe u Srbiji bi došlo do povećanja pravne sigurnosti, predvidljivosti ishoda i fleksibilnosti radi omogućavanja kretanja osoba u EU, te bi se osavremenila postojeća koliziona pravila u pogledu predmeta razvoda braka s međunarodnim obeležjem. Usklađivanje zakonodavstva sa Uredbom bio bi korak napred u liberalizaciji postojećeg kolizionopravnog zakonodavstva.

Nacrt novog Zakona o međunarodnom privatnom pravu Srbije preuzima rešenja sadržana u Uredbi Rim III. Usvajanjem Nacrta, Srbija će i pre pristupanja Uniji harmonizovati ovu pravnu oblast sa komunitarnim zakonodavstvom, što će omogućiti da naši državljani steknu veću pravnu sigurnost i izvesnost prilikom pristupanja proceduri razvoda braka sa međunarodnim elementom.

Literatura

- Alinčić, M., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, D., & Graovac, A. K. 2007. *Family Law*, Zagreb: Narodne novine.
- Boele-Woelki, K. 2003. *Perspectives for the Unification and Harmonisation of Family Law in Europe*, Antwerp: Intersentia.
- Čolović, V. 2011, Uredba Evropskog parlamenta i Saveta o primeni poboljšane saradnje u oblasti prava koje se primenjuje na razvod i pravno razdvajanje (br. 1259/2010 od 20. decembra 2010), *Evropsko zakonodavstvo*, 35-36(11), pp. 32-41.
- Čović, A. 2017, *Prava deteta – evolucija, realizacija i zaštita*. Beograd: Institut za uporedno pravo.
- Duraković, A. 2016. *Međunarodno privatno pravo razvoda braka u EU i BiH*. Mostar: Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“.
- Duraković, A. 2014. Uredba Brissel IIa u svetlu prakse Suda Evropske Unije. *Dani porodičnog prava*, 2 (2), pp. 83–99.
- Fiorini, A. 2008. Rome III-Choice of Law in Divorce: Is the Europeanization of Family Law Going Too Far? *International Journal of Law, Policy and the Family*, 22, pp. 178-205.
- Henderson, T. 2010. From Brussels to Rome: The Necessity of Resolving Divorce Law Conflicts across the European Union. *Wisconsin International Law Journal*, 28, pp. 768, 769-793.
- Medić, M. 2012. Poboljšana suradnja – Quo vadis, Europa? *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 62(1-2), pp. 257-288.
- Panov, S. 2012. *Porodično pravo*. Pravni fakultet, Beograd.
- Perin Tomić, I. 2007. Private International Law aspects of the matrimonial matters in the European Union - jurisdiction, Recognition and applicable Law. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 57, p. 847.
- Šimović, I., Čurić I. 2015. Europska Unija i obiteljsko pravo međunarodnopravni, procesnopravni i materijalnopravni aspekt. *Ljetopis socijalnog rada*, 22(2), pp. 163-189.

Pravni izvori

- Commission of The European Communities, 2005. Green Paper on Applicable Law at Jurisdiction in Divorce Matters, Brussels, 14 March 2005, Com(2005) 82 final.
- Council of Europe, Convention EC on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matrimonial Matters, 98/C 221/01. Council Act of 28 May 1998, OJ C 221, 1-18.
- Council of Europe, Decision of 12 July 2010 authorizing enhanced cooperation in the area of the law applicable to divorce and legal separation (2010/405/EU) OJ L 189/12, 22.7.2010.
- Council of Europe, 2008. Press Release, 2887th Council meeting, Justice and Home Affairs
- Council of Europe, Regulation (EU) No 1259/2010 of 20 December 2010 implementing enhanced cooperation in the area of the law applicable to divorce and legal separation, OJ L 343/10.
- Council Regulation (EC) No 650/2012 of The European Parliament and of The Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession, OJ L 201/107.
- Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000, OJ EC L 338/1.
- Council Regulation (EC) No 1347/2000 of 29 May 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and in matters of parental responsibility for children of both spouses, OJ EC L 160/19.
- Council Regulation (EC) No 4/2009 of 18 December 2008 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations, OJ L 7/1.
- European Commission, Proposal for a Council Regulation on jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions in matters of matrimonial property regimes {COM(2011) 125 final} {COM(2011) 127 final} {SEC(2011) 327 final} {SEC(2011) 328 final}, Brussels, 16.3.2011.
- Nacrt Zakona o međunarodnom privatnom pravu, 2014. Dostupno na: <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/Nacrt-ZMPP-Ministarstvo.pdf>.
- Praktični priručnik za primjenu Uredbe Bruxelles II.a, Europska komisija, http://publications.europa.eu/resource/cellar/f7d39509-3f10-4ae2-b993-53ac6b9f93ed.0004.03/DOC_1.
- Zakon o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja, 1982. *Službeni list SFRJ*, br. 43/1982, 72/1982, *Službeni list SRJ*, br. 46/1996.
- Novi Zakon o međunarodnom privatnom pravu, <https://www.pravniportal.com/novi-zakon-o-medunarodnom-privatnom-pravu-2/>.

Bogdana M. Stjepanović, MA

Research Assistant, Institute of Comparative Law, Belgrade

e-mail: *bogdanastjepanovic@gmail.com*

REGULATION OF THE INTERNATIONAL DIVORCE AND REGULATION ROME III - EFFECT ON POSITIVE FAMILY LEGISLATION

Summary

Divorce is now familiar within all European legislations. Regulations regulating divorce issues vary from country to country. Through the stimulation of the free market and ensuring the free movement of people, the European Union has contributed to the more frequent establishment of families with an international element, which at the same time led to an increase in the number of disputes initiated as a result of the termination of marriage. The growth of divorce disputes and a large number of difficulties related to these disputes have affected the increasing interest of the European legislator for the regulation of marital status at the level of the European Union. A number of European Union activities have recently been focused on the harmonization and unification of rules relating to the field of divorce. As the unification of substantive rules of divorce proved very complex, the European lawmaker focused his attention on the unification of conflict-of-law rules.

In this paper we have analyzed the Rome III Regulation which unifies the conflictual divorce law with a brief overview of the Brussels II bis Regulation that regulates procedure in marital matters and is applied in parallel with the Rome III Regulation.

In this paper we gave a brief overview of the most important provisions of the Rome III Regulation, and have determined how and to what extent this regulation contributes to the unification of international rules in this field. Also, we have analyzed possibility of harmonization of Serbia's conflict law regulation in the field of divorce with solutions proposed in Rome III, with a brief overview of proposal for the new law of international private law of Serbia.

Keywords: divorce, collision norms, unification, Regulation II *bis*, Rome III Regulation.

Primljeno: 11.2.2019.

Prihvaćeno: 25.4.2019.